Kazimierz M. Czarnecki

PSYCHOLOGIA ZMIAN ROZWOJOWYCH CZŁOWIEKA

OFICYNA WYDAWNICZA „HUMANITAS”
WYŻSZA SZKOŁA HUMANITAS W SOSNOWCU

PISARSTWO NAUKOWE
MIĘDZY RZEMIOSŁEM A SZTUKĄ

Krystyna Duraj-Nowakowa

PISARSTWO NAUKOWE
MIĘDZY RZEMIOSŁEM A SZTUKĄ

OFICYNA WYDAWNICZA „HUMANITAS”
WYŻSZA SZKOŁA HUMANITAS

Sosnowiec 2015

Recenzent:
prof. zw. dr hab. Antoni Smołalski

Redaktor Oficyny Wydawniczej „Humanitas":
Danuta Dziewięcka

Projekt okładki z wykorzystaniem fotografii Sławka Sobczaka:
Bartłomiej Dudek

Copyright by
Oficyna Wydawnicza „Humanitas"
ul. Kilińskiego 43
41-200 Sosnowiec
tel.: 32 363 12 25
e-mail: wydawnictwo@humanitas.edu.pl
dystrybucja@humanitas.edu.pl

ISBN: 978-83-64788-82-6

Sosnowiec 2015

SPIS TREŚCI

WSTĘP 7

1. PISARSTWO NAUKOWE 19
1.1. Specyfika pisarstwa 19
1.2. Rodzaje poznania i formy opracowań naukowych 41
1.3. Zasady badań i pisarstwa naukowego 53

2. CELE I ZADANIA PROCESU PRZYGOTOWANIA DO PISANIA 65
2.1. Gromadzenie i wykorzystanie materiałów do pisania 65
2.2. Czynności preparacyjne pisania i język doniesień naukowych 83
2.3. Tematyka a tytuł utworu 95

3. PLANOWANIE I ORGANIZACJA PRAC PISARSKICH
– WARSZTAT PEDAGOGA 117
3.1. Schematy planowania struktury opracowań 117
3.2. Konstrukcja/układ utworu/opracowania 127
3.3. Tekst i jego budowa 139

4. SPRAWOZDANIE/DONIESIENIE NAUKOWE 163
4.1. Istota sprawozdania, jego streszczenie i ilustrowanie 163
4.2. Korekta i redagowanie sprawozdania/doniesienia 205
4.3. Aparat przypisów do odsyłaczy, bibliografia i aneksy 268

5. KSZTAŁTOWANIE I SAMOKSZTAŁTOWANIE UMIEJĘTNOŚCI PISANIA 286
5.1. Swoistość i metody kształtowania umiejętności pisarskich 286
5.2. Ćwiczenia w pisaniu tekstów 300
5.3. Ćwiczenia w redagowaniu tekstu 314

ZAKOŃCZENIE: dyskusja wyników 335

LITERATURA 340

Wykaz rysunków i tabel 349
Uszczegółowiony spis rzeczy 350
Anglojęzyczny szczegółowy spis rzeczy 354

WSTĘP

Rodowód opracowania

Geneza niniejszej książki sięga odległych dat własnych pierwszych kroków zawodowych autorki, gdy stawiałam je najpierw jeszcze podczas studiów filologicznych. Na polonistyce bowiem umiarkowanie i sporadycznie ćwiczona była (i jest?) technika pisarstwa. Czyli analogicznie jak na przykład na pedagogice, choć ćwiczy się techniki wychowania w szerokim sensie, co wcale jeszcze nie oznacza, iż nasi absolwenci całkiem dobrze wiedzą, jak winno się wychowywać i ponadto jeszcze umieją to czynić w praktyce.

Ale nie tylko osobiste doświadczanie trudności złożyło się na rodowód niniejszego opracowania. Przyczyniły się do tego – jako impulsy – wieloletnie trudy, również moich koleżanek i kolegów, nad pierwocinami pisarskimi uczniów onegdaj jeszcze w liceum pedagogicznym i technikum, gdzie jako polonistka pracowałam przez niełatwe, ale ciekawe i pouczające 6 lat szkolnych, a potem przez kilkadziesiąt lat – w szkolnictwie wyższym (wyższe szkoły pedagogiczne, akademie i uniwersytety). Bowiem przychodzi nam, prowadząc różne formy zajęć dydaktycznych od ćwiczeń przez wykłady i seminaria, coraz częściej rozpoczynać te prace od elementarza o pisaniu rozprawek, esejów i recenzji, nadrabiać zaległości niewykonanych wprawek z niższych szczebli szkolnictwa. Kwestie te z uwagi na masowość studiów, np. pedagogicznych, I i II, a coraz częściej nawet także i III stopnia, nabierają wagi, aktualności i przydatności oraz nowych sensów.

Paradoksalnie dzieje się tak mimo znacznej obfitości wszelakich skryptów i poradników na rynku księgarskim i w bibliotekach, a może nawet z ich powodu. Albowiem mnogość takich tekstów, ich wielce zróżnicowana jakość i łatwość dostępu wcale jeszcze nie oznaczają ich rozpoznawania i zastosowań.

Nie będzie się tu tego – dyskusyjnego – spostrzeżenia dowodzić, zamiast argumentacji niechże posłużą najpierw powszechne narzekania publicystów i naukowców w minorowych tonach na jakość i zakresy umiejętności pisarskich już to licencjantów, już to magistrantów, a nawet doktorantów.

Rozpytani na tę okoliczność doktoranci (w liczbie 59 osób z 4 różnych roczników studiów tylko jednej – dla ilustracji – uczelni oraz 5 różnych ich nauczycieli akademickich) po zapoznaniu się ze spisem rzeczy finalizowanych prac nad przedstawianymi w tej książce treściami nie tylko potwierdzali zainteresowanie zawartością, ale dostrzegając jej przydatność, zachęcali do rychłego jej wydania drukiem celem udostępnienia adresatom.

Prace pisemne stanowią dla wielu studentów istny koszmar. Trudności z przygotowaniem takiej pracy pisemnej figurują na czele listy powodów zgłaszania się na konsultacje. To, że studenci mają trudności z napisaniem i redagowaniem prac pisemnych, nie powinno dziwić, gdyż jest to zadanie wymagające wielu umiejętności.

Baudelaire mawiał, że „aby szybko napisać, trzeba najpierw długo myśleć". Jednak „Zanim nauczycie się pisać, nauczcie się myśleć", radził poeta i akademik francuski N. Boileau.

Przecież jakość pracy rzeczywiście zależy od staranności jej przygotowania. Zamiast rzucać się od razu do pisania, trzeba najpierw upewnić się co do stawianych wymagań, wybrać rozważnie temat, jaki pragniemy zgłębić, i ustalić cele, jakie spodziewamy się osiągnąć. Następnie trzeba się rozejrzeć, jakie lektury wchodziłyby tu w grę, i wynotować myśli i idee,

na których oprzemy tezę naszej pracy. Wszystko po to, aby sporządzić plan działań, według którego przygotujemy pierwszą wersję pracy. Wersja ostateczna, jaką przygotujemy do recenzji, będzie wynikiem wielokrotnego przeglądania i uzupełniania tej wersji roboczej. O takich zadaniach między innymi traktuje nasza książka.

Nie wszyscy co prawda posiadamy talent wielkiego pisarza, ale z pewnością możemy rozwijać wszystkie wspomniane umiejętności. Pomogą one napisać pracę bez zbędnych udręk, a także wykorzystać okazję do zaprezentowania swej wiedzy i przekazania swych opinii oraz sugestii.

Książka powstała jako nie tylko efekt wieloletnich doświadczeń autorki w pracy ze studentami bibliotekoznawstwa, polonistyki i pedagogiki. Wyniknęła także ze współpracy zawodowej z nauczycielami języka polskiego różnych szczebli. I z głębokiego przeświadczenia, że, po pierwsze, napisanie książki zwykle to takie samo rzemiosło jak zrobienie np. zegarka, a zatem trzeba i można się go nauczyć, po drugie, że pisania warto się uczyć, ponieważ w ten sposób – zwrotnie – uczymy się również logicznego myślenia.

Źródła materiałów do książki i ich ocena

Krytyka wykorzystanych grup źródeł i literatury to syntetyczne przedstawienie przez wytworzenie pewnego myślowego dystansu do nich, spojrzenie z pewnej perspektywy chronologicznej i rzeczowej, jakby z lotu ptaka, a nie tylko z punktu widzenia żaby, i ogólna ocena ich kompletności oraz przydatności lub nieprzydatności dla tematyki pracy.

Wskazujemy wówczas, kiedy, dokąd doszli inni, rozbudowując wiedzę na podobny problem, aby na tym tle wyznaczyć własne miejsce i zadania. To jest ważny element uzasadnienia podjęcia przez nas danego tematu opracowania.

Tylko w pracach empirycznych omówienie stanu badań i ich opisu w literaturze zazwyczaj stanowi osobny rozdział. Tutaj nie ma ani takiej potrzeby, ani miejsca.

Opracowanie statystyki doboru w niniejszej książce pozycji bibliograficznych do wykazu wykorzystanej literatury wskazuje, że zastosowane zostały publikacje według następujących dyscyplin nauki, skąd się wywodzą:

1) filologiczne, głównie z polonistyki, z teorii literatury – około 70,
2) z metodologii poznania i badań, w tym pedagogiczne – 60,
3) metodologiczne z filozofii i innych dyscyplin (historii, psychologii i socjologii) – 120,
4) jeszcze inne dyscypliny – 30,

co stanowi łącznie około 280 pozycji.

Pogrupowane źródła *post factum* zaświadczają wyraziście, iż wykorzystałam dość proporcjonalnie publikacje tak z pierwszej, jak i drugiej grupy, adekwatnie do swoich obu kierunków pierwotnego wykształcenia polonistycznego jak i drugiego – pedagogicznego. Natomiast zdumiewać może zastosowanie aż dwukrotnie większej ilości książek z trzeciej grupy. Stanie się to zrozumiałe, jeśli zaznaczę, iż pierwotny dobór źródeł był oczywiście problemowy, a nie wedle dyscyplin ich pochodzenia. Oznacza to, iż nie znalazłszy materiałów w naukach filologicznych i pedagogicznych, poszukiwania uzupełniające prowadziłam w dziedzinach i dyscyplinach nadrzędnych wobec dwu głównych – jak filozofia, i/lub równorzędnych – jak historia, psychologia i socjologia. Dzięki temu można było pozyskać stan wiedzy interdyscyplinarnej, a nawet transdyscyplinarnej, co może dobrze przysłużyć się naszemu integralnemu myśleniu. W tej

kwestii doinformuje nas ponadto chronologiczny przegląd dat publikacji sprzyjających poznaniu bliskiej nam problematyki. Najstarsze to dzieła już klasyczne z lat 50., 60. i 70. minionego XX wieku pióra takich pionierów jak Józef Pieter, Zbigniew Pszczołowski, Jarosław Rudniański, Stefan Rudniański, Maciej Święcicki, Franciszek Urbańczyk i Kazimierz Wojciechowski.

Natomiast spośród monografii znaczących dla rozwijania naszej problematyki, ale z różnych innych punktów widzenia wskazać można te wyróżnione za wkład w naszą problematykę 18 autorów: S. Borowkin, T. Dobrzyńska, A. Dyduchowa, J. Gajda, J. Godziszewska; J. Grzywna, Z. Guldon i S.I. Możdżeń; W. Marciszewski, S.I. Możdżeń (osobna autorska monografia), E. Niedzielska, J. Orczyk, J. Poliński, W. Pytkowski (szczególnie wyróżniające się dzieło), S. Stachak, S. Urban, W. Ładoński i B. Wojciechowicz.

Zaś ostatnie naście lat 2000 – 2013 zaznaczyły się publikacją 22 bliskich tematycznie (w różnych stopniach i zakresach) książek takich autorów, jak: J. Apanowicz, W. Dutkiewicz (2000), W. Gierz, J, Gnitecki, P. Grzybowski z K. Sawickim; Z.A. Kłakówna (i 2 in.); K. Konarzewski, K. Konecki, D. Kubinowski, J. Maćkiewicz, A. Majewska-Tworek, T. Piekot i M. Zaśko-Zielińska; T. Mendel oraz S. Palka (red., 2009), A. Smołalski, M. Surmaczyński, Z. Szkutnik, J. Sztumski i Z.M. Zimny.

Na osobne potraktowanie zasługują obcojęzyczne publikacje, przyswojone polszczyźnie w ostatnich dziesiątkach lat, które komplementarnie, ale tylko w niektórych zakresach dopełniają dzieła rodzime z pobliża naszej problematyki (9): B. Ballard i J. Clanchy; F. Boucher i J. Avard; U. Eco; G. Gambarelli i Z. Łucki, D. Lindsay, M. Morrison, P. Oliver, N. Watts.

Sygnalizując tu pokrótce przegląd stanu wiedzy, nie uwzględniam mnóstwa, a może nawet nadmiaru prac przyczynkarskich, których choć namnożyło się niepomiernie, to jednak o cechach głównie technicznych, roboczych instrukcji, różnej maści „poradniczków" (jak je nazwała jedna z habilitantek).

Natomiast nasze opracowanie można usytuować na skrzyżowaniu jego funkcji między pracami orientacyjno-poznawczymi i metodycznymi, a pracami rozszerzającymi, często z innych – tutaj głównie z dwu – dziedzin wiedzy filologii i nauk humanistyczno-społecznych) oraz owych dwu dyscyplin – polonistyki i pedagogiki.

Specyfika i cele opracowania

Trudno rozstrzygać pryncypialnie, za który gatunek pisarski czytelnicy uznają niniejszą książkę. Osobiście sytuowałabym ją na *kontinuum* pomiędzy samouczkiem (może to byłoby jednak zbyt wąskie ujęcie jak ów „poradniczek"), skryptem a poradnikiem, repetytorium, przewodnikiem a kompendium, po podręcznik (pomarzę, iż może w II wydaniu niniejszego opracowania?) albo zarys, studium, aż po monografię.

Czym jest niniejsza książka? Jest autorskim wyborem i zbiorem przesłanek do myślenia o naszej problematyce. Ale jest też zbiorem wskazówek dotyczących tworzenia tekstu naukowego celem poszerzania wrażliwości na jego poprawność. Pokazuje, jak zabierać się do pisania, jak wykorzystywać dane nam narzędzia (np. przez język), jak kształtować, precyzować i cyzelować tekst. Stanowi próbę połączenia zagadnień teoretycznych, bowiem warto wiedzieć coś więcej o środkach rzeczowych, warsztatowych i językowych, których używamy ze wskazaniami praktycznymi. Zatem książka może jest nawet podręcznikiem. Albowiem

podręcznik ten nie jest tylko technicznym przewodnikiem i na temat, jak napisać rozprawę, np. doktorską. Prostych wskazań prowadzących do tego upragnionego celu nasza książka nie zawiera za wiele, natomiast pokazuje trud, jaki czeka młodszych adeptów nauki.

Wysiłek ten bowiem winien spełniać wiele wskazań prakseologicznych i metodologicznych, ponieważ zasady dobrej roboty fachowej obowiązują również na początku drogi zawodowej i naukowej. Podpowiadając różne sposoby postępowania w pracy naukowej, nie przesądzam, że jest jakiś jeden najlepszy. Wybór należy do doktoranta i jego opiekuna naukowego. Albowiem każda, podkreślam – każda obrana droga/sposób może prowadzić do celu, ale najskuteczniejsza wcale nie wiedzie na skróty, choćby była ścieżką wśród chaszczy dżungli.

W naszej książce kluczowe słowa to nauka i pisarstwo.

Pojęcie „naukowe" (pisarstwo) utworzone od terminu „nauka" w jego siedmiu bliskoznacznych odcieniach znaczeniowych, tutaj stosujemy jako wynik poznania studyjnego, rodzaj twórczej działalności, zespół instytucji, działalność badawcza, dyscyplina wiedzy wykładana w uczelniach wyższych, czynność nauczania i uczenia się, wynik działalności badawczej, zespół czynności tworzenia nauki. Nauka to najwyżej rozwinięta postać świadomości społecznej. Jej wyrazem i dowodem są naukowe dzieła twórcze.

Takie rozumienie pierwszego słowa kluczowego dla całej naszej książki determinuje więc skupienie się na istocie także tego bliskiego drugiego pojęcia kluczowego – „pisarstwo".

Pisarstwo to rezultat pisania naukowego i jego długotrwały proces prac, czyli to również zespół/cykl czynności na tę pracę się składających. Oznacza szczególnie twórcze czynności myślenia i zarazem jego wyrażania w piśmie, w rezultacie których powstaje pisemna praca/opracowanie naukowe. Pisarstwo naukowe to następstwo poznania literaturowego/teoretycznego i badawczego jako finalny etap tych dwu form poznania. Podczas pisarstwa naukowego opisywaniem wyraża się twórczość autora celem udostępnienia wyników poznania czytelnikom/adresatom.

Naczelna idea książki

Opracowanie ma na celu zebranie rozproszonego i czasem trudniej dostępnego dorobku w jedną całość podręcznika na temat pisania naukowych tekstów.

Publikacja, mam nadzieję, pozwoli wykorzystać w praktyce informacje i wskazówki, jak pisać lepiej, bardziej komunikatywnie i skuteczniej opracowania naukowe przez:

– rozpoznanie najważniejszych stwierdzeń specjalistów, twierdzeń i prawidłowości, praw i teorii naukowych dotyczących pisarstwa,
– usystematyzowanie własnej wiedzy i nastawień,
– udoskonalenie warsztatu pisarskiego,
– zdobycie umiejętności pisarskich.

Celem pisarstwa naukowego jest upowszechnianie nauki, wyników badań. Cel wynika ze społecznej roli nauki w życiu, rozwoju i działaniu ludzi. Nauka jest instrumentem dynamizującym życie społeczne. Upowszechnianie wyników badań stanowi powinność i obowiązek uczonych, gdyż ich naukowa działalność jest finansowana przez społeczeństwo. Zaś upowszechnianie nauki jest konieczne ze względów nie tylko dydaktycznych i oświatowych, ale nade wszystko z powodu zainteresowań odbiorców wiedzy naukowej.

Proszę czytelników, aby nie mieli mi za złe adresowania tej książki do osób na różnych spośród trzech nazwanych poziomach wtajemniczenia w arkana sztuki pisarskiej. Czytel-